

Türkiye’de Psikoloji Alanında Kadın Çalışmaları ve Kadın Akademisyenlerin Çalışma Ortamı Üzerine Bir İnceleme

A Study on Women Studies in Psychology and Working Conditions of Women in Academia

İnci Boyacıoğlu*, Olga S. Hünler*

Öz: Bu incelemede, Türkiye’de, üniversitelerin psikoloji bölümlerinde kadının statüsü ve cinsiyetçilik sorunları farklı parametreler çerçevesinde tartışılmaktadır. Çalışma kapsamında, Türkiye’de, psikoloji alanında kadın çalışmalarının durumu ve sorunları; Türkiye’deki kadın hareketleri ile ilişkilendirilerek irdelenmiştir. Bu başlıkta; ulusal psikoloji çalışmalarında kadın sorunlarına ne düzeyde bir duyarlılık gösterildiği, bilimsel üretimlerde cinsiyetçilik konusunun ne yoğunlukta ve hangi çerçevelerde ele alındığı ile ulusal psikolojide feminist psikolojinin temsil sorunları ele alınmıştır. Ayrıca psikoloji bölümlerinde kadın ve erkek çalışanların oranları, olası cinsiyetçi ayrımlar çerçevesinde özetlenmiştir. Son olarak çalışan kadın akademisyenlerin cinsiyetçilikle ilişkili olarak profesyonel hayatlarında yaşadıkları sorunlar, yürütülen betimsel bir çalışmanın bulguları çerçevesinde sunulmuştur. Bu çalışmaya katılmaları için Türkiye’deki tüm psikoloji bölümlerinden toplam 485 kadın akademik personele davet gönderilmiş; çalışmaya katılmayı kabul eden 87 kadın akademisyenden, cinsiyet ayrımcılığı barındıran kişisel deneyimlere ilişkin kısa bir anketi doldurmaları istenmiştir. Sonuçlar, psikoloji bölümlerinin sayısal olarak kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu iş alanları olmasına karşın, kimi cinsiyetçi tutum ve davranışların alanda çalışan akademisyenler arasında da dikkat çekici düzeyde yaygın olduğuna işaret etmektedir. Hem akademik üretim faaliyetlerine hem de bir çalışma alanı olarak akademiye ilişkin göstergeler, psikoloji alanında toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik cinsiyetçilik konularında mücadele edilmesi gereken başlıklara dair önemli bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyetçilik, Feminist psikoloji, Akademi, Kadın Akademisyen

Abstract: In this study, women’s status in the work environment and the problems related to sexism in psychology departments have been discussed. The situation and problems of gender studies in the field of psychology have been investigated concerning women’s movement in Turkey. In this part representation of women’s problems, the extent of research on sexism and representation of feminism in the academic field of psychology in Turkey have been explored. Furthermore, the ratio of female and male employees in psychology departments was summarized in relation to gendered discrimination practices. Finally, work-

* Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi,
inci.boyacioglu@deu.edu.tr.

* Dr. Bremen Üniversitesi, Antropoloji ve Kültürel Çalışmalar Enstitüsü, Misafir Araştırmacı,
huenler@uni-bremen.de

related problems of female academics were summarized via the results of a descriptive study conducted in psychology departments. For the data collection 485 women, academics were invited to participate in an online survey. Eighty-seven participants were agreed to fill the questionnaire investigating their experience on gender discrimination. The results revealed that even though women academics are equally represented in psychology departments, sexist behaviors and attitudes are still common in the academic workplaces. The results of the study highlighted some critical issues of gender and discrimination against women in the workplace and as well as sexism and discrimination in academic products.

Keywords: Gender Discrimination, Feminist Psychology, Academy, Women Academics

Giriş

Psikoloji bilimi, cinsiyetlerarası ilişkiler ve cinsiyetçilik konularını çalışan bilimsel disiplinler arasında merkezî bir role sahiptir. Kadın hareketlerinin güçlenmesi ile birlikte bilimsel üretim alanlarındaki cinsiyetçi yanlılıklar çıplak hâle gelirken ana akım psikolojik araştırmalarda da kadının aleyhine işleyen yöntemsel ve kuramsal yanlılıklar eşitlikçi akademisyenlerce analiz edilmiştir. Feminist psikolojinin çatısı altında örülen bu araştırma hattı psikoloji bilimindeki örneklemelerin ve bulguların genellemesine yönelik sistematik hataları (örn. Hare-Mustin ve Marecek, 1988); psikolojik kavramlarda basit, özcü yaklaşımların üzerine oturan “cinsiyetlerarası farkların” ön kabulünü (örn. Wilkinson, 2001); rapor edilen “farklarda” bilimsel yorumların cinsiyetçi bir temele dayanmasını (örn. Dökmen, 2015) ve akıl sağlığı alanında, tanılamadan tedaviye kadar hemen her noktada kadına yönelik ayrımcı bir mekanizmanın işletilmesini (örn. Kaplan, 1983) ağır şekilde eleştirmiştir. Ancak psikoloji bilimi içindeki cinsiyetçilik sadece bilimsel üretim faaliyetlerinde değil, çalışma ortamına özgü ayrımcı politikalarda da kendini göstermektedir. Dünyada farklı üniversitelerin psikoloji bölümlerinde kadrolar, terfiler ve yöneticilik pozisyonları gibi görünür bölüm politikalarında kadın akademisyenlere yönelik ayrımcı tutumların yaygınlığını gösteren birçok veri, bilimsel metinlerde rapor edilmiştir (Clay, 1997; Willyard, 2011). Bu inceleme yazısı kapsamında, Türkiye’de psikoloji bölümlerindeki cinsiyetçilik farklı parametreler çerçevesinde irdelenmeye çalışılacaktır. Öncelikle, ulusal psikoloji çalışmalarında cinsiyet eşitsizliklerini konu alan araştırmaların tarihçesi ve bu araştırma hattındaki sorunlar tartışılacaktır. Yürütülecek bu tartışmada, ulusal kadın hareketlerinin akademik psikoloji çalışmalarına etkisi de kısaca irdelenecektir. Daha sonra Türkiye’de, psikoloji bölümlerinde çalışan kadın akademisyenlerin iş yerindeki sorunları ve bölümlerde kadınların temsil oranları; kadın akademisyenlerden toplanan verilerin bulguları ışığında incelenecektir.

Kadın Hareketleri ve Feminist Psikoloji

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadın hareketleri, kadın çalışmalarının gelişiminde önemli bir belirleyendir (Kandiyoti, 2010). Yetmişli yıllarda dünyada ve ülkemizde yükselen kadın hareketleri, alanda ilk araştırmaların ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır (Yüksel-Kaptanoğlu ve Tarım, 2015). Psikolojinin gerek bilimsel gerek pratik uygulamalarındaki cinsiyetçilikle mücadele etmek isteyen feminist psikologlar, 1961 yılında ilk kadın psikoloji örgütü olan “Psikolojideki Kadınlar Birliği”ni (The Association of Women in Psychology, AWP) kurmuşlardır. Psikolojideki Kadınlar Birliği; 1971 yılından bu yana çıkardığı bültenler, düzenlediği konferanslar ve eğitim faaliyetleri gibi yöntemlerle cinsiyetçiliğe karşı mücadele etmeye devam etmektedir. Bu mücadelenin en önemli çıktılarında biri; tüm dünyadaki en saygın psikoloji örgütlerinden biri olan Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association, APA) bünyesinde, 1973 yılında, APA’nın 35. birimi olarak Kadın Çalışmaları Birimi’nin kurulmuş olmasıdır. Daha sonra APA’ya bağlı Lezbiyen, Gay ve Biseksüellik Konuları Üzerine Psikolojik Çalışmalar Topluluğu (Society for the Psychological Study of Lesbian, Gay and Bisexual issues) 1985 yılında; Feminist Psikolojide Kültürel Farklılıklar Çalışma Grubu (Task Force on Cultural Diversity in Feminist Psychology) ise 1992 yılında çalışmalarına başlamıştır.

Feminist psikolojinin de katkısıyla son 40 yıldır psikoloji bilimi, birbirinden farklı ve özgün insan deneyimlerini daha çok kapsar hâle gelmiştir (Bolak-Boratav, 2001). Ayrıca, psikoloji disiplini alanında elde edilen bu kürsülerde, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri birçok farklı açıdan incelenmiştir. Klinik psikoloji alanında Karen Horney (1986) gibi erkek egemen bakış açısına alternatif kuramsal yaklaşımlar geliştiren akademisyenler, tanılama ve sağaltım süreçlerini güçlü şekilde etkileyen eşitlikçi bir terapi anlayışının doğmasını ve “feminist terapi” gibi kadın sorunlarına duyarlı tekniklerin gelişmesini sağlamıştır. Bu akademik üretimin bir kazanımı olarak “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı” (DSM), yıllar içerisinde cinsiyetçi unsurlardan büyük oranda arındırılmıştır. Sosyal psikoloji alanında ise cinsiyetçi tutumlar yaygın şekilde çalışılmıştır (örn. Unger, 1979) ve “cinsiyetçiliğin modern dünyada bittiği” savı, “modern cinsiyetçilik” (Swim, Aikin, Hall ve Hunter, 1995) ve “korumacı cinsiyetçilik” (Glick ve Fiske, 1997) gibi kavramlar çerçevesinde yapılan çalışmalarla çürütülmüştür. Kadın çalışmalarında disiplinlerarası bir araştırma hattı olan kadına yönelik şiddet çalışmalarında psikoloji bilimi; şiddetin tanımlanması (örn. Gutek ve Done, 2001), şiddetin arkasındaki mekanizmaların tespit edilmesi (örn. Kilmartin ve McDermott, 2016), ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesi gibi (örn. Freedman, Seidman, Flanagan, Kaufman ve Green, 2018) konularda yönlendirici disiplinlerden biri hâline gelmiştir.

Türkiye’de ise poligaminin ilgası, eğitim ve çalışma hakkı gibi taleplerle 1870’lerden itibaren başlayan kadın hareketleri; 1970’lerde işçi sınıfı mücadelesini ve işçi sınıfından kadınların örgütlenmesini temel alarak güçlenmeye devam etmiştir ve 1980’lerin ikinci yarısı itibarıyla ikinci dalga feminizm ya da yeni kadın hareketi Türkiye’de etkisini göstermeye başlamıştır (Tekeli, 2004). Bilinç yükseltme gruplarının oluşması, feminist dergilerin yayımlanması (örn. “Kadınlara Mahsus Gazete”, “Pazartesi Dergisi”), fiziksel ve cinsel şiddete karşı örgütlenen kampanyalar (örn. Mor İğne Kampanyası, Dayağa Karşı Yürüyüş), kadın sığınaklarının açılması (örn. Mor Çatı) gibi eylemliliklerle feminist mücadele toplumsal alanda görünür olmaya başlamıştır. 1990’larda Kürt kadın hareketinin örgütlenmesi (“Jıyan”, “Jin”, “Roza”, “Jujîn” gibi dergilerin yayına başlaması, jineolojinin gündemleştirilmesi, KAMER’in kurulması gibi gelişmeler) (Bora, 2016); dindar kadınların 1987 yılında Ali Bulaç’a karşı çıkışlarıyla (Bora, 2016) başlayan, başörtüsü yasakları üzerinden devam eden sorgulama ve eylemlilikler; 2000’lerde feminist hareketin İstanbul dışında da örgütlenmesi, sınıfsal ve politik çeşitlilikleri barındırması; LGBTİ örgütlerinin güçlenmesi; yeni sivil toplum örgütleri, yeni örgütlenme formları ve dijital ağlar aracılığıyla feminist hareket yayılmış ve çeşitlenmiştir (Bora, 2014 ve 2015; Bora, 2016).

Yukarıda oldukça kısa bir biçimde anlatılan Türkiye’deki kadın hareketleri ile birlikte feminizm; 80’lerden sonra görece güçlenmiş ve sosyoloji, siyaset bilimleri ve kısmen de ekonomi alanlarında kendine sınırlı da olsa bir yer edinebilmiştir (Bolak-Boratav, 2011). Ancak psikoloji, bu disiplinlerden biri olamamıştır. Türkiye’de ilk kadın çalışması Abadan-Unat’ın 1979 tarihli “Türk Toplumunda Kadın” isimli kitabıdır (Arat, 1996). Bundan iki yıl sonra Kağıtçıbaşı (1981) aile dinamikleri ile kadının statüsü konularını da içeren “Çocuğun Değeri” çalışmasını yayımlamıştır. Ancak bu çalışma, alandaki tekil örneklerden biri olarak kalmış, psikoloji alanında birbirini takip eden sistematik bir kadın çalışması hattının doğuşu ile sonuçlanmamıştır (Boyacıoğlu, 2016). 2000’li yıllarla birlikte Kağıtçıbaşı ve Ataca, aile dinamikleri konusunda çok sayıda araştırma yapmış olmasına karşın (Ataca, 2009; Ataca, Kağıtçıbaşı ve Diri, 2005; Ataca ve Sunar, 1999; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005, 2015; Kağıtçıbaşı, Ataca ve Diri, 2010), feminist yaklaşım üzerine kurulu psikoloji çalışmaları bireysel girişimlerle sınırlı kalmış ve uygulama alanında da feminist paradigma az sayıda klinik psikolog ya da psikiyatr tarafından kullanılmıştır (Bolak-Boratav, 2011). Klinik alanda Yüksel-Kaptanoğlu (örn. Yüksel-Kaptanoğlu, Çavlin ve Akadlı Göçmen, 2014; Yüksel-Kaptanoğlu ve Tarım, 2015) ve İlkaracan; kadın sağlığı, kadına yönelik şiddet ve kadınların sosyal problemlerine ilişkin çok sayıda önemli araştırma yapmıştır (örn. İlkaracan, 1996, 1998a, 1998b, 1998c, 2001). Sosyal psikoloji alanında Sakallı-Uğurlu (2002, 2003, 2008) ve Dökmen (1997, 2003, 2015) cinsiyetçilik konusuna yoğunlaşan az sayıda

araştırmacı arasındadır. Bolak-Boratav'ın üniversite öğrencilerinin cinsel ilişkilerindeki güç dinamikleri (Bolak-Boratav ve Çavdar, 2012), cinsel taciz (Sigal ve ark., 2005) ve cinsel yönelim (Bolak-Boratav, 2006) konularındaki araştırmaları; psikoloji alanındaki kadın çalışmaları tarihçesinde unutulmaması gereken çalışmalar arasındadır. Son yıllarda toplumsal cinsiyet çalışmalarında önemli bir konu olan erkeklik çalışmalarına yönelik kimi ulusal yayınlar da dikkati çekmektedir (örn., Bolak-Boratav, Okman-Fişek ve Eslen-Ziya, 2014, 2017). Politik psikoloji alanında çalışmalar yapan Göregenli ise fiziksel şiddet, eşcinsellere yönelik ayrımcılık gibi konuları incelemektedir (Göregenli, 2012, 2013). Özetle Türkiye'de; cinsiyetçilik, erkek şiddeti gibi konularda psikolojik çalışmalar oldukça az sayıdadır ve psikoloji disiplini ile kadın hareketleri arasında ihtiyaç duyulan köprü henüz tam olarak kurulamamıştır. Dolayısıyla, dehşet verici düzeylere ulaşan erkek şiddetine karşın (bkz., Boyacıoğlu, 2016) feminist psikolojinin ulusal psikolojide temsiliyetinden söz etmek pek mümkün değildir.

Bolak-Boratav'a (2011) göre, feminist yaklaşımın ulusal psikoloji disiplini üzerinde sistematik bir etkiye sahip olmamasının birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan biri ulusal psikoloji biliminin oldukça kısa bir geçmişe sahip olmasıdır. Dolayısıyla, kadın hareketlerinin yükseldiği dönemlerde henüz kuruluş yıllarındaki psikoloji alanı; kadın çalışmaları ile toplumsal bağlarını geliştirememiş ve psikoloji kürsüsünde kadın çalışmalarını temsil edecek akademisyenler yetiştirememiştir. Bilimsel üretimin sistematik hâle gelmesinde, üniversitelerin yürüttüğü yüksek lisans ve doktora programlarının rolü büyüktür. Psikoloji dışındaki sosyal disiplinlerin öncülüğünde bağımsız bir yüksek lisans programı olarak kadın çalışmaları ilk olarak 1990-91 yıllarında, İstanbul Üniversitesi'nde açılmıştır (Arat, 1996). Ancak psikoloji, disiplinlerarası bu programların aktif bir bileşeni olamamıştır. Psikolojinin kuruluş yıllarında akademik kadroların temel motivasyonu, uluslararası ana hat psikoloji akımları ile sağlıklı ilişkilerin kurulması ve yurtdışındaki üniversitelerle benzer niteliklerde eğitim programlarının oluşturulmasıdır. Daha sonra uygulamalı alanlara psikolog yetiştirme ihtiyacı ile artan görev yelpazesinde, kadına yönelik şiddet gibi toplumsal sorumluluk alanına giren konuların ihmal edildiği söylenebilir (Boyacıoğlu, 2016). Ancak psikoloji bölümü kuruluş yıllarını geride bırakmış, üniversitelerdeki temsiliyeti çarpıcı şekilde yaygınlaşmıştır. Bugün psikolojinin temel alt disiplinlerinde yüksek lisans ve doktora düzeyinde onlarca program yürütülmekte, hızla artan lisans programlarında her yıl yüzlerce psikoloji mezunu verilmektedir (bkz. Arık, 2015). Dolayısıyla, toplumla sağlıklı bağların kurulması ve toplumsal sorunları ilgilendiren konularda bilimsel üretimler yapılması, güncel psikolojinin temel sorumluluklarından biri olarak görülebilir.

Ulusal psikolojide kadın çalışmalarının sınırlı kalmasında bir diğer sebep, psikoloji biliminin kuruluş yıllarında görev alan akademik kadroların ait oldukları sosyal sınıflar nedeni ile

cinsiyetçiliğe ilişkin kişisel deneyimlerinin yurtdışındaki meslektaşlarına kıyasla daha az olması olabilir (Bolak-Boratav, 2011). Akademik kadrolardaki bu sınıfsal profil, bir devlet politikası olarak orta ve üst sınıf eğitilmiş kadınların akademi gibi prestijli meslek alanlarına yerleştirilmesi ile ilişkilidir. Cumhuriyet kadının özgürleşmesinde sayısız adım atmışsa da kadın kamusal alanda; fedakâr, güçlü fakat cinsiyetsiz (asexual) bir birey olarak tarif edilmiştir (Bolak-Boratav, 2011; Müftüler-Bac, 1999). Kadınlar kamusal alanda eğitim ve iş olanakları ile özgürleşirken bunların geleneksel ve dinsel kodlarla örölü özel alana etkisi oldukça sınırlı olmuştur (Daha detaylı bir inceleme için bkz., Arat, 2010; Diner ve Toktaş, 2010). Kadın hareketlerinin itici gücünden yoksun olmanın yanı sıra, bu tür bir ideolojik atmosferde akademik kadroların kadın cinselliği ile ilişkili konulardan uzak durduğu ve kendi kişisel deneyimlerinde karşılığı olmayan toplumsal sorunlara yönelmemiş oldukları söylenebilir. Ancak, genç kuşak akademisyenleri derinden etkileyen Gezi hareketinin, feminist psikolojinin Türkiye’deki gelişiminde önemli bir itici güç olması muhtemeldir.

2013’te yaşanan Gezi hareketi sırasında kadın ve LGBTİ örgütleri toplumsal olarak daha da görünür olmuştur; 30 Haziran 2013’de, İstanbul Taksim meydanında yapılan Eşcinsel Onur Yürüyüşü 100.000 kişi ile Türkiye’deki on yıllık tarihinin en büyük katılımcı sayısına ulaşmıştır. Cinsiyetçi sloganların duvarlardan silinmesi, cinsiyetçi olmayan küfür çalışmaları gibi eylemliliklerle, feminist söylemler Gezi sürecinde cinsiyetçi dille mücadele için oldukça önemli olmuştur (Elgin ve Mamatoğlu, 2014). Psikoloji öğrencisi olan Özgecan Aslan’ın 2015 yılında tecavüz girişimine direndiği için vahşice öldürölmesi, psikoloji camiasını aşarak tüm toplumu sarsan bir öfke yaratmış ve kadına yönelik şiddetin meşrulaştırılmasına karşı binlerce insanın katıldığı yürüyüşler düzenlenmiştir. Bu dönemde Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nün girişimiyle çok sayıda psikoloji bölümünün altına imza attığı ortak bir metin, basın açıklamasıyla topluma sunulmuştur. Yürütölen imza kampanyalarına psikoloji bölümü öğretim elemanları geniş çapta katılım göstermiş; kadına yönelik şiddeti sahiplenen ve yaygınlaştıran sosyoekonomik politikalar ağır şekilde eleştirilmiştir. Türkiye sosyal hareketlilikler tarihinde son derece önemli olan bu olaylar, güncel psikoloji çalışmalarında karşılık bulmuştur; toplumsal cinsiyet konusundaki bilimsel çalışmalar artmaya başlamıştır. Örneğin, 2018 yılında düzenlenen 20. Ulusal Psikoloji Kongresi’nde toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konularında iki ayrı oturum düzenlenmiştir. Dolayısıyla, geçmiş yıllarda tekil araştırmalarla sınırlı kalan kadın çalışmaları; yakın dönemde ulusal psikoloji alanında, saygın bir araştırma hattı olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Ancak gelişim aşamasındaki bu araştırma hattının sağlıklı bir analizini yapmak için henüz erkendir.

Türkiye’de Psikoloji Meslek Örgütlerinin Kadına Bakışı

Akademik alanda kadın hareketlerinin kendine yeterli bir alan bulamaması, psikolojinin meslek örgütlerinde de kadın sorunlarına yönelik mücadelenin ve çalışmaların çok geç dönemlerde gelişmesi ile sonuçlanmıştır. Bu açıdan psikoloji meslek örgütlerinin cinsiyetçilik konusundaki duruşunun daha yakından incelenmesi faydalı olacaktır.

Türkiye’deki psikoloji alanının ilk meslek örgütü; 1956 yılında, İstanbul’da kurulan Psikoloji Derneği’dir. 1976 yılında, Ankara’da kurulan Psikologlar Derneği ve Psikoloji Derneği; 1996 yılında birleşerek bugünkü Türk Psikologlar Derneği (TPD) adını almıştır. Terör, doğal afet, maden faciaları gibi birçok toplumsal sorun karşısında doğru refleksleri gösterebilmesine ve toplumsal travmalara müdahalelerde psikoloji camiasını yaygın şekilde örgütleme becerisine karşın, Türk Psikologlar Derneği’nin kadın sorunlarına ilişkin kurumsal örgütlenmesi oldukça geç dönemlerde gerçekleşebilmiştir. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırmaları Birimi 2011 yılında, TPD Lezbiyen Gay Biseksüel Trans ve İnterseks Çalışmaları Birimi ise 2014 yılı olmak üzere oldukça yakın tarihlerde açılmıştır. İki birimin de yönetmelikleri incelendiğinde, çalışma alanı olarak kadın ve toplumsal cinsiyet öne çıksa da metinlerde açık bir feminizm vurgusu bulunmamaktadır (Hünler, 2016). Toplumsal sorunlar karşısında daha siyasi bir duruş sergileyebilen Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği (TODAP) bünyesinde kurulan Kadın Komisyonu ise 2012 yılında, sarıh bir feminist psikoloji gündemiyle çalışmalarına başlamıştır. Ancak TODAP, üye sayısının TPD’ye göre daha az olması ve uzun bir tarihe sahip olmaması nedenleri ile alanda yaygın bir etkiye sahip değildir. Dolayısıyla, akademik üretimde feminizmin temsil edilmeyişinin yanı sıra meslek örgütlerinin de konuya dair sınırlı katkıları, ulusal psikolojide toplumsal cinsiyet sorunlarına sistematik ve süreklilik arz eden bir yaklaşımın gelişmemesinde temel belirleyicilerdendir.

Dünyada ve Türkiye’de Üniversitelerin Psikoloji Bölümlerinde Kadın Akademisyenler

Cinsiyetçiliğin psikolojik yaklaşımlarda kendine yer bulabilmesinin bir sebebi feminist psikolojinin temsiliyet sorunu ise bir diğer sebebi de toplumsal alanda yaşananlara koşut olarak açık ya da örtük cinsiyetçiliğin psikoloji bölümlerinde de etkili olması olabilir. İş yerlerinin birçoğunda gözlenen cinsiyetçiliğe benzer olarak üniversitelerde de kadın akademisyenlerin yönetici pozisyonlarında erkeklere göre kendilerine daha az yer bulabildiği veya kalıcı kadro sorunları yaşadıkları görülmektedir. 2012-2013 yılları arasında Türkiye’deki 166 üniversitenin sadece %12’sinin rektörü kadındır. 2013-2014 öğretim yılında Türkiye üniversitelerindeki kadın profesörler %29, doçentler %34, yardımcı doçentler ise %38 iken akademik hiyerarşinin alt basamaklarında, özellikle de prekaryat statülerde çalışan akademisyenlerde kadın erkek oranı

tersine dönmektedir. Örneğin kadın okutmanların oranı %62 iken, öğretim görevlilerinin %43, araştırma görevlilerinin ise %49’dur (Şekerci, 2014). Kadın akademisyenler 2018 yılında akademideki çalışanların %44’ünü oluşturmalarına karşın, sayıları en çok dil ve edebiyat alanlarında yoğunlaşırken erkek akademisyenlerin sayısı, ekonomik olarak yüksek getirisi olan teknik bilimlerde ve fen bilimlerinde yoğunlaşmaktadır (Adak, 2018).

Ülkemizde kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha kalabalık olduğu bölümlerden biri de kuruluş yıllarından bu yana psikoloji olagelmıştır. Bu asimetri kadınların “bakım veren, ilgili ve duyarlı” bireyler olarak tarif edildiği cinsiyetçi kalıp yargılarla da uyumludur. Dünyada ve Türkiye’de sosyal bilimler mühendislik ya da doğa bilimlerine kıyasla feminen bir alan kabul edilirken Türkiye’deki psikoloji bölümleri ise sosyal bilimler içerisinde en feminen alanlardan biri olarak görölmektedir. Örneğin öğrencilerin bölüm tercihlerine baktığımızda; 2002-2012 yılları arasında kadın öğrencilerin her alanda sayılarının artmasına karşın mühendislik, bilgisayar gibi bazı Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (BTMM) alanlarında sayıları hâlâ çok azken insani ve sosyal bilimler, eğitim ve sağlık bilimleri ile sanat alanlarında kadın öğrenci sayısı baskındır (Korkut, Kelecioğlu ve Owen, 2014). Yükseköğretim Bilgi Sistemi’nde kadın ve erkek öğrencilerin sayısı verilmediği için güncel verileri rapor etmek mümkün değildir. Ancak yazarların çalıştıkları farklı üniversitelerde ve psikoloji bölümlerinde vermiş oldukları derslerde edindikleri izlenim, bu bulguyla örtüşmektedir.

Kadın-erkek öğrencilerin oranları arasındaki bu farklılıklar, akademik kadro veya yönetici statüsündeki kadrolara yansımamaktadır. Amerika’daki psikoloji bölümlerinde “alt düzeylerde” (örn. öğretim görevlisi, yarı zamanlı öğretim elemanı vb.) çalışan kadın akademisyenlerin oranı %63 iken, “üst düzeylerde” (örn. kadrolu ve ünvanlı) çalışan kadın akademisyenlerin oranı sadece %25’tir (Clay, 1997). Güncel istatistiklere göre doktora programlarından mezun olan kadın sayısı büyük bir hızla artıp %70’lere yükselirken, bölümlerde kalıcı kadrolara (tenured positions) sahip kadınların oranı 1983 yılında %24 iken, 2009 yılında sadece %39’a yükselmiştir. 2009-2010 yıllarında kadın ve erkeklerin ünvanlara göre oranları incelendiğinde; profesör ünvanına sahip kadınların oranı %30 ve doçent ünvanına sahip kadınların oranı %45 iken, öğretim görevlileri için bu oranlar %80’lere, yardımcı doçentlerde de %50’lere yükselmektedir. Bu rakamlar, üniversitelerin psikoloji bölümlerinde kadınlara yönelik bir cam tavan etkisinin varlığı şeklinde yorumlanabilir. Hatta doktora derecesi alan kadın sayısı, alanda yaşanan cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmadığı gibi kadın sayısının artması nedeniyle psikoloji alanının “kadınsılaşıcağı” ve bu nedenle de maaşların düşeceği; dolayısıyla erkeklerin geleneksel “eve ekmek getiren” kişi rolleri nedeniyle psikolojiyi uygun bir kariyer olarak görmeyecekleri gibi tartışmaları da

beraberinde getirmiştir (örn. Willyard, 2011). Türkiye’de psikoloji bölümleri için bu tür araştırmalar bilginiz dâhilinde hiç yapılmamıştır. Bu çalışma kapsamında, yukarıdaki verilerle karşılaştırma imkânı tanıyabileceği düşünülerek psikoloji bölümlerindeki öğretim üyeleri arasında, bölüm başkanlığı yapan kadınların oranına bakılmıştır.

Türkiye’de psikoloji bölümlerinde görev yapan 499 öğretim üyesi bulunmaktadır (bkz. Arık, 2016). Toplam öğretim üyelerinin 300’ü (%60.12) kadındır. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ve Murat Hüdavendigar Üniversitesi akademik kadro listelerine web sayfası üzerinden ulaşılamadığından, bu sayılara adı geçen üniversiteler dâhil edilememiştir. 2016-2017 akademik yılında, aktif lisans programı yürüten 65 psikoloji bölümünde 35 (%53.85) kadın akademisyen bölüm başkanlığı yapmaktadır. Buradan hareketle, kadın öğrenci ağırlıklı lisans programlarından akademik kadroya katılımda kadın lehine olan farklılıklar alana tam anlamıyla yansımaya da yönetici kadro dağılımında kadınların erkeklerle eşit düzeyde bir temsiliyete sahip olduğu görülmektedir. Ancak buradaki nicel oranlar, kadın bölüm başkanlarının erkek akranlarına kıyasla ne kadar etkin olduklarına ya da erkek üstleri ile ilişkilerindeki niteliksel farklara ilişkin bilgi vermekten oldukça uzaktır.

Bu çalışma kapsamında ayrıca Türkiye’deki üniversitelerin psikoloji bölümlerinde çalışan kadın öğretim elemanlarının toplumsal cinsiyetleri ile ilişkili olarak yaşadıkları sorunlar, betimsel düzeyde incelenmiştir. Psikoloji bölümü bulunan 55 üniversitede, akademik alanda görev yapmakta olan 44 profesör, 47 doçent, 158 yardımcı doçent, 26 öğretim görevlisi ve 210 araştırma görevlisi olmak üzere toplam 485 kadın katılımcı; elektronik posta aracılığıyla araştırmaya davet edilmiştir. 10 üniversitenin web sistemlerinde öğretim üyelerine ait iletişim bilgileri olmaması veya mevcut bilgilerin güncel olmaması nedeniyle, bu üniversitedeki öğretim üyelerine ulaşılamamıştır. 39 üniversiteden 43 araştırma görevlisi, 9 doçent, 8 öğretim görevlisi, 4 profesör ve 20 yardımcı doçent olmak üzere toplamda 87 akademisyen; anket formunu doldurarak dönüş yapmıştır.

Katılımcılardan 10 soruluk kısa bir anketi doldurmaları istenmiştir. Bu anket çerçevesinde akademisyenlere; toplumsal cinsiyetlerinden ötürü (1) kariyerlerinde yükselmelerinin engellendiğini, (2) karar mekanizmalarından dışlandıklarını, (3) adil olmayan bir muameleye maruz kaldıklarını, (4) sadece kadınlardan beklenen görev ve davranışları tanımlayan bir iş bölümüne maruz kaldıklarını, (5) bir proje veya çalışmalarının reddedildiğini, (6) bir erkeğe göre daha az ciddiye alındıklarını ve (7) cinsiyetçi bir dille eleştirildiklerini düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Katılımcılara toplumsal cinsiyetlerinden dolayı yaşayabilecekleri ayrımcılıklara ek olarak toplumsal cinsiyetle ilişkili bir konusu olması nedeni ile engellenmiş (8) bir çalışmaları,

yayınları veya projeleri; (9) iş yerindeki organizasyona yönelik bir önerileri veya (10) bir dersleri olup olmadığı sorulmuştur.

Katılımcıların ağırlıklı bir kısmı; toplumsal cinsiyetleri nedeniyle kariyerlerinde yükselmelerinin engellenmediğini (%86,2’si), karar mekanizmalarından dışlanmadıklarını (%83,9’u), iş yerlerinde adil olmayan bir muameleye (%86,2’si) veya kadınlardan beklenen görev ve davranışları tanımlayan bir iş bölümüne (%82,6’sı) maruz kalmadıklarını, bir çalışma veya projelerinin reddedilmediğini (%90,8’i) ifade etmişlerdir. Katılımcıların %29,9’u “İş yerinizde cinsiyetler arası eşitliğe yönelik bir önerinizin reddedildiği oldu mu?” sorusuna “Benim İçin Geçerli Değil” cevabını verirken %65,5’i “Hayır” demiştir. “İçeriği toplumsal cinsiyetle ilgili herhangi bir projenizin veya yayınınızın konusu nedeni ile reddedildiğini düşündünüz mü?” sorusuna “Benim İçin Geçerli Değil” cevabını verenlerin oranı yine %29,9, “Hayır” diyenlerin oranı %67,8; “İçeriği toplumsal cinsiyetle ilgili herhangi bir dersinizin konusu nedeni ile engellendiğini düşündünüz mü?” sorusuna “Benim İçin Geçerli Değil” cevabını verenlerin oranı %34,5 iken “Hayır” diyenlerin oranı %64,4’tür. Bu bulgulara göre, kadın akademisyenlere yönelik cinsiyetçi ayrımcılık barındıran birçok davranışın psikoloji bölümlerinde düşük bir oranda yaşandığı söylenebilir.

Bu olumlu genel tablonun arkasında birkaç sebep olabilir. Öncelikle psikoloji bölümlerinin cinsiyet eşitliğinin hâkim olduğu bir iş alanı olduğu söylenebilir. Gerçekten de güncel çalışmalar; kadın yoğun meslek alanlarında çalışan kadınların, erkeklere kıyasla daha avantajlı konumda olduğunu göstermektedir (Gönç, 2016). Ancak, psikoloji bölümlerinin kadın ağırlıklı bir çalışma alanı olmasının yanı sıra kadınların kendi davranış biçim ve eğilimlerinin de bu sonuçlara etki edebileceği göz önüne alınmalıdır. Türkiye’de ve dünyada birçok kadının; erkek yoğun meslek alanlarında çalıştıklarında, yaşadıkları cam tavan engeli ya da diğer ayrımcılıklar nedeniyle başarılı olmak için erkeksi kabul edilen tutum ve davranışları benimsemeye zorlanmaları uzun süredir bilinmektedir (Acar, 1998; Bayrakçeken-Tüzel, 2004; Heilman ve ark., 2004 akt. Gönç, 2016). Ayrıca, cumhuriyetle birlikte akademide kendilerine geniş bir kadro alanı bulan kadınların benzer kamusal alanlarda olduğu gibi güçlü fakat cinsiyetsiz bireyler olarak konumlandıkları söylenebilir (Bolak-Boratav, 2011; Müftüler-Bac, 1999). Dolayısıyla, psikoloji bölümlerinde kadın akademisyenlerin erkeksi tutumları veya cinsiyetsiz bir kimliği benimseyerek kadın kimliklerini geri planda tuttıkları ve bu benzeşme eğilimleri ile cinsiyetçi ayrımcılıklardan uzak kalabildikleri de ileri sürülebilir. Örneğin araştırmada, kadınların yaklaşık %30’u olmak üzere önemli bir kısmının iş yerlerinde cinsiyet eşitliğine yönelik herhangi bir öneri sunmadıkları

görülmektedir. Aynı şekilde hâlihazırda psikoloji bölümlerinin ders programlarında, sadece kadın ya da toplumsal cinsiyet odaklı son derece az sayıda ders bulunmaktadır.

Ayrıca, araştırma bulgularının bütünüyle olumlu bir tabloya sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Çalışmaya katılan kadın akademisyenlerin azımsanmayacak bir bölümü; toplumsal cinsiyetleri nedeniyle çalışma arkadaşları arasında, bir erkekten daha az ciddiye alındığını hissettiğini (%37.9'u) ve iş yerinde cinsiyetçi bir dille eleştirildiği ya da küçümsendiği bir olay yaşadığını (%25,3'ü) bildirmiştir. Buna göre psikoloji bölümünde çalışan her 4 kadın akademisyenden biri akademik kariyeri süresince en az bir cinsiyetçilik yaşantısına maruz kalmıştır. Cinsiyetlerarası eşitlik konusunda birçok açıdan sorunsuz görünen psikoloji bölümlerinde de belirli türde cinsiyetçi davranışların ortaya çıkabildiği; özellikle düşünsel üretim alanı olan akademide, kadınların düşüncelerinin erkeklere kıyasla daha az ciddiye alınması gibi alana özgü ayrımcılıkların söz konusu olabildiği söylenebilir.

Çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılar, psikoloji bölümlerindeki kadın öğretim elemanlarının ancak %18'ini oluşturmakta ve katılımcıların neredeyse tamamı kariyerlerinin daha başındaki (51 araştırma ve öğretim görevlisi, 20 yardımcı doçent) akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu nedenle cevapların psikoloji bölümlerinde çalışan kadın akademisyenlerinin tamamını temsil ettiğini söylemek mümkün değildir. Üstelik araştırmaya katılanların hemen hepsi İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa olmak üzere Türkiye'nin en büyük kentlerinde kurulmuş üniversitelerde çalışmaktadır. Anadolu üniversitelerinden ankete katılım sayısı sadece 3'tür. Cinsiyetçiliğin daha baskın yaşandığı düşünülen küçük şehirlerdeki üniversitelerden veri toplanamamış olması, araştırma açısından önemli bir sınırlılıktır. Ayrıca, çalışma kapsamında incelenen cinsiyetçi davranış örnekleminin oldukça kısıtlı olması nedeniyle akademik alana özgü bu sorunlar tespit edilememiş olabilir. Psikoloji bölümlerine genel bir bakış amacı taşıyan bu çalışmanın, gelecek araştırmalarda akademi alanına özgü cinsiyetçi davranışlara yönelik derinleştirilmesinde fayda olabilir.

Sonuç olarak tüm dünyada psikoloji bölümleri; cinsiyetçilik konusunda ürettiği değerli bilimsel bilgiler ve uygulamaya dönük geliştirdiği müdahale ve destek programları ile öne çıksa da kadın-erkek eşitliğinin sorunsuz temsil edildiği, cinsiyetçilikten arındırılmış iş alanları değildir. Araştırmamızın bulgularına göre kadın akademisyenlerin ağırlıklı olduğu ulusal psikoloji bölümlerinde, çoğu açıdan cinsiyetçi ayrımcılıklar yaşanmasa da bölümlerde kimi zaman cinsiyetçi bir dilin kullanılabilirdiği ve erkek akademisyenlerin düşüncelerine daha fazla saygı duyulabildiği görülmektedir. Ulusal psikoloji bölümlerinin akademik üretimine bakıldığında ise kadın-erkek eşitliğine katkı sunabilecek bilimsel araştırmaların oldukça sınırlı olduğu, feminist

psikolojinin akademide bir kürsüye sahip olmadığı ve alanda sistematik çalışmalar yapan akademisyenlerin çok az sayıda olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyetle ilişkili sorunların yaygın ve yoğun şekilde yaşandığı, erkek şiddetinin dramatik artışlarla seyrettiği ülkemizde; psikoloji bölümlerine ait bu tablo üzücüdür. Ancak üniversitelerle birlikte artan psikoloji bölümleri, alana farklı sosyoekonomik arka planlara sahip çok sayıda genç akademisyenin katılması, yürütülen lisansüstü programların çeşitlenmesi, psikoloji meslek örgütlerinde kadın ve LGBTİ çalışma birimlerinin kurulması yakın gelecekte, ulusal psikoloji alanında kadın çalışmalarının güçlenmesinin önünü açmıştır. Cinsiyetçi ayrımcılığa karşı ülkemizde giderek artan mücadelenin ayrılmaz bir parçası olan psikoloji bilimini önemli görevlerin beklediği söylenebilir.

Summary

Women’s movements influence the advance of gender studies (Kandiyoti, 2010). Similarly, those movements encourage the formation of feminist organizations under professional and academic associations. The Association of Women in Psychology (AWP) was established in 1961 by feminist psychologists to resist with the gender discrimination in applied and academic fields of psychology. As a result of their effort, the American Psychological Association’s Society for the Psychology of Women (Division 35) was established in 1973. The division offers a medium for teaching, research, or practice in the psychology of women. The Society for the Psychological Study of Lesbian, Gay and Bisexual Issues was established in 1985, and the Task Force on Cultural Diversity in Feminist Psychology was established in 1992.

Even though the first professional psychology organization (Psychology Association) in Turkey was established in 1956, Gender and Women Studies Working Groups of the Turkish Psychological Association (TPA) have not been founded until 2011. The Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Working Group was founded in 2014. The Women’s Commission of Association of Psychologists for Social Solidarity (APSS) was established in 2012. While the latter has proposed an explicitly feminist agenda, the Gender and Women Studies Working Groups of TPA only focus on gender and women studies as their working frame (Hünler, 2016). Unfortunately, neither the underrepresentation of feminist research in academia nor professional organizations facilitate a systematic approach to gender issues.

Several studies demonstrated that female academics are underrepresented in administrative and tenured positions. Between 2012 and 2013, only 12% of the university presidents were women in Turkey. Similarly, between the 2013-2014 only 29% of the professors and 34% of the associate professors were women. However, these numbers are in reverse for precarious positions such as

lecturer (62%), instructor (43%) or research assistant (49%). Women constitute 60% of the total full-time academics in psychology departments (Arık, 2016) and for the 2016-2017 educational year, women presided 54% of the chairs. However, psychology departments are accepted as one of the most “feminized” disciplines of the social sciences, and the number of female students have always outnumbered the male students in psychology departments in Turkey. This asymmetrical ratio is compatible with the stereotype of women being empathetic and caring and underrepresentation of female students in MINT fields (Korkut, Kelecioğlu ve Owen, 2014).

The results of the descriptive study we conducted with 87 women academics revealed that even though women academics are equally represented in psychology departments, sexist behaviors and attitudes are still prevalent in academic workplaces. The majority of the participants reported no demotion, unfair treatment, obstruction or gendered treatment during their academic career caused by their gender. Similarly, the majority of the participants reported that the projects, courses or implementations related to gender equality which they have proposed in their workplace have never been rejected. Even though these findings could be interpreted as a positive sign for gender equality in the psychology departments, still one in four female academics have experienced gender discrimination in their workplace. Nevertheless, the findings of this study are hard to generalize because of its sampling; the results highlight some critical issues of gender and discrimination against women in the workplace and as well as sexism and discrimination in academic products.

Neither psychology departments nor psychology as a scientific discipline is assured gender equality. However, we assert that outgrowing number of new departments, engagement of the young academics from various backgrounds to the academia, diversification of the graduate programs as well as the efficient women and gender working groups in the psychology associations in Turkey give rise to stronger gender studies in the field of psychology.

Kaynakça

- Acar, F. (1998). Türkiye üniversitelerinde kadın öğretim üyeleri. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, 313-21.
- Adak, N. (2018). Akademide Kadınlar: Yükseköğrenime Giriş ve Kariyerde İlerleme. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1 (1), 23-38.
- Arat, N. (1996). Women’s studies in Turkey. *Women’s Studies Quarterly*, 24(1/2), 400–411.
- Arat, Y. (2010). Religion, politics and gender equality in Turkey: Implications of a democratic paradox. *Third World Quarterly*, 31, 869–884.
- Arık, E. (2015). *Psikoloji bölümleri öğretim elemanları sayıları, kontenjanları, eğitim dilleri, program sayıları*. <http://akademi.enginarik.com/2015/12/psikoloji-bolumleri-ogretim-elemanlar.html>.
- Arık, E. (2016). *Psikoloji bölümleri öğretim elemanları sayıları, kontenjanları, eğitim dilleri, program sayıları*. <http://psikoloji.enginarik.com/boeluemler>
- Ataca, B. (2009). Turkish family structure and functioning. S. Bekman ve A. Aksu-Koc (Eds.), *Perspectives on human development, family and culture* içinde (pp. 108-125). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ataca, B., Kağıtçıbaşı, Ç. ve Diri, A. (2005). Turkish family and the value of children: Trends over time. G. Trommsdorff ve B. Nauck (Eds.), *The value of children in cross-cultural perspective. Case studies from eight societies* içinde (pp. 91-119). Lengerich: Pabst Publishers.
- Ataca, B. ve Sunar, D. (1999). Continuity and change in Turkish urban family life. *Psychology and Developing Societies*, 11, 77-90.
- Bayrakçeken-Tüzel, G. (2004). Being and becoming professional: Work and liberation through womens narratives in Turkey. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bolak-Boratav, H. (2001). Feminist psikoloji: Nedir, nasıl gelişti, psikolojiye getirdiği yeni açılımlar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 4(7), 1–19.
- Bolak-Boratav, H. (2006). Making sense of heterosexuality: An exploratory study of young heterosexual identities in Turkey. *Sex Roles*, 54, 213–225.

- Bolak-Boratav, H. (2011). Searching for feminism in psychology in Turkey. R. Rutherford, R. Capdevila, U. Vindhya ve I. Palmory (Ed.), *Handbook of international feminisms: Perspectives on psychology, women, culture, and rights* içinde (s. 17–36). New York: Springer.
- Bolak-Boratav, H. ve Çavdar, A. (2012). Sexual stereotypes and practices of university students in Turkey. *Archives of Sexual Behavior*, 41, 271–281.
- Bolak-Boratav, H., Okman-Fişek, G. ve Eslen-Ziya, H. (2014). Unpacking masculinities in the context of social change: Internal complexities of the identities of married men in Turkey. *Men and Masculinities*, 17(3), 299–324.
- Bolak-Boratav, H., Okman-Fişek, G. ve Eslen-Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bora, A. (26 Aralık 2014). Röportaj: Aksu Bora Anlatıyor: 90'lardan Bugüne Türkiye'de Feminizm. <https://bianet.org/bianet/kadin/161091-aksu-bora-anlatiyor-90-lardan-bugune-turkiye-de-feminizm>.
- Bora, A. (11 Mart 2015). Röportaj: Türkiye kadın hareketi: Sözden, eyleme, eylemden çoğulculuğa (1) – Aksu Bora. <https://baslangicdergi.org/turkiye-kadin-hareketi-sozden-eyleme-eylemden-cogulculuga-1/>.
- Bora, T. (2016). *Cereyanlar: Türkiye'de siyasi ideolojiler*. İletişim Yayınları.
- Boyacıoğlu, İ. (2016). Dünden bugüne Türkiye'de kadına yönelik şiddet ve ulusal kadın çalışmaları: Psikolojik araştırmalara davet. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (Özel sayı), 127–146.
- Diner, C. ve Toktaş, Ş. (2010). Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1), 41–57.
- Dökmen, Z. Y. (1997). Çalışma, cinsiyet ve cinsiyet rolleri ile evişleri ve depresyon ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12(39), 39–56.
- Dökmen, Z. Y. (2003). Çalışma durumları farklı üç grup kadında ruh sağlığı, kontrol odağı inancı ve cinsiyet rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 111–124.
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar* (6. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elgin, V. M. ve Mamatoğlu, N. (2014). Gezi Parkı Olayları: Namus kültürü ve çatışma çözüm tarzları açısından bir değerlendirme. *Alternatif Politika*, 6(1), 3–31.

- Freedman, G., Seidman, M., Flanagan, M., Kaufman, G. ve Green, M. C. (2018). The impact of an “aha” moment on gender biases: Limited evidence for the efficacy of a game intervention that challenges gender assumptions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 78, 162-167.
- Glick P. ve Fiske, S. T. (1997). Hostile and benevolent sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 119–135.
- Gönç, T. (2016). Kadın Yoğun Meslekleri Erilleştirmeye Yönelik Stratejiler: Türkiye’de Erkek Hemşireler Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 96–144.
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (s. 17–29). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M. (2013). Ayrımcılığın meşrulaştırılması. M. Çınar (Ed.), *Medya ve nefret söylemi: Kavramlar, mecralar, tartışmalar içinde* (s. 39–56). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Gutek, B. A., Done, R. S. (2001). Sexual harassment. In Unger, R. K. (Ed.), *Handbook of the psychology of women and gender*(pp . 367-387). New York: John Wiley& Sons.
- Hare-Mustin, R. T. ve Marecek, J. (1988). The meaning of difference: Gender theory, postmodernism, and psychology. *American Psychologist*, 43, 455–464.
- Hünler, O.S. (2016). Feminist Psikoloji. Kerim Edinsel (Ed.). Çağdaş Psikoloji Akımları. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları. ISBN: 978-975-442-823-0
- İlkkaracan, P. (1996). Uluslararası stratejilere bir bakış. *Sıcak yuva masalı: Aile içi şiddet ve cinsel taciz içinde* (s. 56–101). İstanbul: Metis Yayınları.
- İlkkaracan, P. (1998a). Doğu Anadolu’da kadın ve aile. *Bilanço 98: 75 yılda kadınlar ve erkekler içinde* (s. 173–192). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İlkkaracan, P. (1998b). 1990’lar Türkiye’sinde kadın ve göç. *Bilanço 98: 75 yılda kadınlar ve erkekler içinde* (s. 305–322). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İlkkaracan, P. (1998c). Kentli kadınlar ve çalışma yaşamı. *Bilanço 98: 75 yılda kadınlar ve erkekler içinde* (s. 285–302). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İlkkaracan, P. (2001). Islam and women’s sexuality: A research report from Turkey M. Hunt, P. B. Jung ve R. Balakrishnan (Ed.), *Good sex: Feminist perspectives from the world’s religions içinde* (s. 1–11). New Jersey: Rutgers University Press.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye’de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three decade portrait from Turkey. *Applied Psychology:International Review*, 54, 317-337.
- Kagitcibasi, C. ve Ataca, B. (2015). Value of children, family change, and implications for the care of the elderly. *Cross-Cultural Research*, 49, 374-392.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Ataca, B. ve Diri, A. (2010). Intergenerational relationships in the family: Ethnic, socio-economic and country variations in Germany, Israel, Palestine, and Turkey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41, 652-670.
- Kandiyoti, D. (2010). Gender and women’s studies in Turkey: A moment for reflection. *New Perspectives on Turkey*, 43, 165–176.
- Kaplan, M. (1983). A Woman's View of DSM-III. *American Psychologist*, 38(7), 786–792.
- Kilmartin, C., & McDermott, R. C. (2016). Violence and masculinities. R. C. Wong ve Y. Joel (Ed.), *APA Handbook of men and masculinities* içinde (s. 615–636). Washington DC: American Psychological Association.
- Korkut Owen, F., Kelecioğlu, H. ve Owen, D. W. (2014). Cinsiyetlere göre üniversitelerdeki onbir yıllık eğilim: Kariyer danışmanlığı için doğurgular. *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 794-813. doi: 10.14687/ijhs.v11i1.2845.
- Müftüler-Bac, M. (1999). Turkish women’s predicament. *Women’s Studies International Forum*, 22(3), 303–315.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(49), 47–58.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2008). Erkeklerle İlişkin Çelişik Duygular Ölçeği’nin Türkçe’ye Uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 1–11.
- Sakallı-Uğurlu, N. ve Glick, P. (2003). Ambivalent sexism and attitudes toward women who engage in premarital sex in Turkey. *The Journal of Sex Research*, 40(3), 296–302.
- Sigal, J., Gibbs, M. S., Goodrich, C., Rashid, T., Anjum, A., Hsu, D. ve ark. (2005). Cross-cultural reactions to academic sexual harassment: Effects of individualist vs. collectivist culture and gender of participants. *Sex Roles*, 52, 201–215.

- Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S. ve Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *The Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 199–214.
- Şekerci, H. (2014). Akademik Hayatta Kadın. *Emo Kadın Bülteni*, 12-14.
- Tekeli, Ş. (1990). Kadın bakış açısından: 1980’ler Türkiye’sinde kadınlar (Vol. 7). İletişim Yayıncılık AŞ.
- Unger, R. K. (1979). Toward a redefinition of sex and gender. *American Psychologist*, 34, 1085–1094.
- Willyard, C. (2011). Men: A growing minority? *gradPSYCH*, 9(1), 40. <http://www.apa.org/gradpsych/2011/01/cover-men.aspx>.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Çavlin, A. ve Akadlı Göçmen, B. (2014). *Women’s satus. Turkey: Demographic and health survey 2013* içinde (s. 177–192). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Tarım, Ş. A. (2015). Giriş. *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması* içinde (s. 31–40). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.